DOI:10.26104/NNTIK.2019.45.557

Усенгазиева Г.С., Сазыкова М.Б.

АЙЫЛ МЕКТЕПТЕРИНДЕГИ ОКУУЧУЛАРДЫН ЭКОЛОГИЯЛЫК МАДАНИЯТЫН КАЛЫПТАНДЫРУУ

Усенгазиева Г.С., Сазыкова М.Б.

ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ У УЧЕНИКОВ СЕЛЬСКИХ ШКОЛ

G.S. Usengazieva, M.B. Sazykova

FORMATION OF ENVIRONMENTAL CULTURE OF STUDENTS IN RURAL SCHOOLS

УДК: 372.857

Бул макалада айылдык мектеп окуучуларына биология предметин окутууда экологиялык маданиятты калыптандырууну өркүндөтүү маселелери каралган. Бүгүнкү күндө экологиялык маданият инсандык атрибут статусуна ээ, ошол себептен айылдык мектеп окуучулары үчүн окутуу процессинде экологиялык билим берүүгө басым жасоо жана экологиялык маданиятты калыптандыруу, жаратылыш менен гармонияда жашоо үчүн, экологиялык маданияттын жогорку деңгээли алардын кесиптик жана эмгекке даярдыгынын маанилүү компоненти катары макалада чагылдырылган. Экологиялык маданиятты калыптандыруунун педагогикалык шарттары аныкталды: үзгүлтүксүздүк, биримдик, айылдык жашоо образынын өзгөчөлүктөрү, экологиялык багыттагы билим берүү жана коомдук иш-чараларды уюштуруу, маалыматтык технологияларды колдонуу, өз алдынча билим алуу жана өзүн-өзү тарбиялоо. Окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу процессинин натыйжалуулугу бир катар конкреттүү принциптерди, ошондой эле жалпы дидактикалык жана билим берүү принциптерди колдонуу менен ишке ашырылгандыгы баяндалган.

Негизги сөздөр: *экологиялык маданият, экологиялык билим берүү, окуучу, айылдык мектеп, калыптандыруу, тарбиялоо, коом, жараталыш ресурстары, биология предмети, окутуу процесси.*

В статье рассматриваются вопросы совершенствования формирования экологической культуры при обучении биологии сельских учеников общее образовательных школ. Сегодня экологическая культура имеет статус личностного атрибута, поэтому в статье подчеркивается важность экологического просвещения в процессе обучения сельских школьников и формирования экологической культуры, высокого уровня экологической культуры как важной составляющей их профессиональной и трудовой готовности. Выявлены педагогические условия формирования экологической культуры: преемственность, единство, особенности сельской жизни, организация экологического просвещения и социальных мероприятий, использование информационных технологий, самообразование и самообразование. Утверждается, что эффективность процесса формирования экологической культуры студентов осуществляется на основе ряда конкретных принципов, а также общих дидактических и воспитательных принципов.

Ключевые слова: *экологическая культура, экологическое образование, ученик, сельская школа, формирование, воспитание, общество, природные ресурсы, предмет биологии, процесс обучения.*

The article discusses the issues of improving the formation of ecological culture in teaching biology to rural schoolchildren. Today, ecological culture has the status of a personal attribute, therefore, the article emphasizes the importance of ecological education in the process of teaching rural schoolchildren and the formation of ecological culture, a high level of ecological culture as an important component of their professional and labor readiness. The pedagogical conditions for the formation of ecological culture are revealed: continuity, unity, peculiarities of rural life, the organization of ecological education and social events, the use of information technologies, self-education and self-education. It is argued that the effectiveness of the process of forming the ecological culture of students is carried out on the basis of a number of specific principles, as well as general didactic and educational principles.

Key words: *ecological culture, ecological education, student, rural school, formation, upbringing, society, natural resources, the subject of biology, the learning process.*

Экологиялык көйгөйлөр, глобалдуу мүнөзгө ээ болгон жана адамзаттын жашоосуна коркунуч туудурган чакырыктарды билдирет. Бүгүнкү күндө экологиялык көйгөйдүн башында адам фактору тургандыгы ар бирибизге белгилүү. Жаратылыш ресурстарынын түгөнгүс экендиги жөнүндөгү адамзаттын идеялары керектөөчүлөрдүн жаратылышка жана анын жер казынасына болгон жоопкерсиз мамилесин пайда кылды, аны чалуулар жана тыюу салуучу ыкмалар менен гана оңдоо мүмкүн эмес. Бул маселедеги перспективалар жаш муундардын экологиялык

DOI:10.26104/NNTIK.2019.45.557

маданиятын калыптандыруу менен байланыштуу, бул адам, коом, жаратылыш ортосундагы өз ара мамилелерди шайкеш келтирүү жана цивилизациянын гүлдөп өнүгүшү.

Экологиялык маданияттын негиздерин калыптандыруу үчүн эң сезимтал мезгилдердин бири орто мектеп (өспүрүм курагы) курагы болуп саналат. Бул курактагы окуучулар стандарттуу эмес ой жүгүртүүсү, айкын интеллектуалдык жөндөмдүүлүктөрү, стихиялуулугу, эмоционалдык сезгичтиги менен айырмаланышат. Окумуштуулар өспүрүм окуучулардын кабылдоосунун жашка байланыштуу бүтүндүгүн, алардын өз алдынча бүтүндөй дүйнө таанымын калыптандырууга умтулушун белгилешет.

Бул курактык топтун тандалышы, ошондой эле кенже мектеп окуучулары экологиялык постулаттарды жана аларга сунуш кылынган баалуулуктарды терең түшүнө албай жана сезе албай жаткандыгынан улам келип чыгат, ал эми жогорку класстарда көбүнчө калыптанып калган, ар дайым позитивдүү эмес экологиялык аң-сезимди жана жүрүм-турумду жөнгө салуу менен алектенүү керек.

Заманбап шарттарда экологиялык маданият инсандык атрибуту статусуна ээ болууда. Бирок, бул айылдык мектеп окуучулары үчүн өзгөчө мааниге ээ, жаратылыш менен гармониялуу жанаша жашоо үчүн, экологиялык маданияттын жогорку деңгээли алардын кесиптик жана эмгекке даярдыгынын маанилүү компоненти болуп саналат.

Эксперимент Чүй областынын Ысык-Ата районунун Руслан Шаботове атындагы Юрьевка орто мектебинде биология предметин окутуу процессинде 6-11-класстын 304 окуучусу катышты (контролдук топко - 150 окуучу жана эксперименттик топко - 154 окуучу).

Айылдык мектептин практикасын изилдөө көрсөткөндөй, биология предметин окутуу процессинде мектеп окуучуларынын болжол менен 36,8% (сурамжыланган 304 мектеп окуучусунун ичинен) айлана-чөйрөнү сактоонун маанилүүлүгүн түшүнүшпөйт, экология жана айыл жериндеги экологиялык көйгөйлөр жөнүндө үстүртөн гана ой жүгүртүшөт; өспүрүмдөрдүн көпчүлүгү (43,4%) айлана-чөйрөнү коргоо жана жаратылыш ресурстарын сактоо боюнча башталгыч көндүмдөрдү гана сакташат; экологиялык жүрүм-турум айыл жериндеги мектеп окуучуларынын 32,2% гана байкалат.

Айылдык өспүрүм мектеп окуучуларынын экологиялык маданиятынын деңгээли мындай абал ар кандай себептерге байланыштуу, анын ичинде саясий, социалдык-экономикалык, илимий-техникалык, психологиялык, тиешелүү илимдин изилдөө предмети болуп калышы мүмкүн.

Бул изилдөөнүн алкагында биз айылдык өспүрүм мектеп окуучуларынын экологиялык маданиятынын төмөндүгүнүн педагогикалык факторлору жөнүндө сөз болуп жатат: окуу процессинде экологиялык аспектилерге жетиштүү көңүл бурулбаганы, окутуунун инновациялык формаларынын, методдорунун жана каражаттарынын педагогикалык мүмкүнчүлүктөрүнүн начар колдонулушу, айылдык мектеп окуучуларынын экологиялык маданиятын калыптандыруу боюнча кайтарым байланыштын жоктугу ж.б.

Окуучулардын предметтик (биология) даярдыгы, анын мазмуну алардын билимин жана жөндөмүн гана эмес, курчап турган дүйнөнүн изилденип жаткан кубулуштарына жана процесстерине карата экологиялык баалуулук мамилесин калыптандыруу. Мындан тышкары, мектеп окуучулары үчүн окуу убактысынын олуттуу бөлүгүн ээлеген негизги иш болуп саналат. Бул мектеп окуучуларынын экологиялык маданиятын калыптандырууда билим берүү процессинин артыкчылыгын аныктайт.

Экологиялык билим берүү жана тарбия маселелери боюнча изилдөөлөрдө бир катар маселелер каралат: жогорку класстын окуучуларынын экологиялык маданиятын калыптандыруу процессин оптималдаштыруу жана балдардын экологиялык тарбиясын өркүндөтүү өзгөчөлүктөрү; экологиялык билим берүүнүн аймактык өзгөчөлүктөрү; коомдун руханий жактан өркүндөтүлүшү менен тыгыз байланышта экологиялык кырдаалдын өзгөрүшү; үзгүлтүксүз экологиялык билим берүүнүн үзгүлтүксүздүгүнүн теориялык маселелери [4].

Айылдык 6-11-класстын мектеп окуучуларынын экологиялык маданиятын калыптандырууда алардын экологиялык маданиятын калыптандыруу жана өнүктүрүү процессинде пайдалануу маселелери жетишсиз деңгээлде иштелип чыккандыгын көрсөтүп турат. Ал ортодо улуу муундун топтогон мурастары менен жаш муунду тааныштыруу, экологиялык, адеп-ахлактык жана эстетикалык баалуулуктарды калыптандыруу биринчи кезекте табигый, анын ичинде биология сабактарында класста жүргүзүлөт.

Ошентип, айыл мектептеринде 6-11-класстын окуучуларынын экологиялык маданиятын калыптандырууда биология сабактарынын педагогикалык мүмкүнчүлүктөрүн пайдалануунун объективдүү зарылдыгы менен бул процессти практикалык жүзөгө ашыруу үчүн илимий негизделген тутумдун ортосунда карама-каршылык бар.

Биология проедметин окутуу процессинде айыл

DOI:10.26104/NNTIK.2019.45.557

мектептериндеги жалпы билим берүүчү мектеп окуучуларынын экологиялык маданиятын калыптандыруунун кандай педагогикалык шарттарын теориялык жактан негиздөө жана эксперимент жолу менен текшерүү.

Окуучуларга экологиялык багыттагы билим берүү жана класстан тышкаркы чыгармачылык иштерин уюштуруу үчүн дидактикалык каражаттарды (формаларын, методдорун, ыкмаларын) иштеп чыгуу жана айылдык мектептердеги окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу үчүн ачылган педагогикалык шарттардын натыйжалуулугун эксперименталдык негиздөө.

Экологиялык маданият – бул экологиялык билимдердин, жаратылышка болгон субъективдик-этикалык, эмоционалдык-баалуулук мамилелеринин жана социалдык айлана чөйрөнү коргоо иш-аракеттеринин негизинде калыптанган экологиялык аң-сезимдин жана экологиялык максатка ылайыктуу жүрүм-турумдун биримдиги.

Экологиялык маданиятты калыптандыруу процессинин натыйжалуулугу бир катар педагогикалык шарттарга байланыштуу: окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу процессинин максатка ылайыктуулугун жана үзгүлтүксүздүгүн камсыз кылуу; ушул процесстердин субъектиси болгон окуучуларга экологиялык билим берүүнүн, тарбиялоонун жана өнүктүрүүнүн биримдиги; билим берүү процессин уюштурууда айылдык жашоо образынын өзгөчөлүктөрүн эске алуу; - экологиялык багыттагы билим берүү жана коомдук иш-чараларды уюштуруу; маалыматтык технологияларды колдонуу; окуучулардын өзүн-өзү өнүктүрүүсүн, өз алдынча билим алышын жана өзүн-өзү тарбиялоосун стимулдай турган ар кандай педагогикалык технологияларды колдонуу.

Эл аралык коомчулук азыркы учурдун эң маанилүү милдети деп эсептеген глобалдык экологиялык кризис илимпоздорду адамзат кесепеттеринен арылууга жетишкен экологиялык кризистерди изилдөөгө өзгөчө көңүл бурууга мажбур кылат.

Окуучулардын экологиялык маданиятын калыптандыруу процессинин натыйжалуулугу бир катар конкреттүү принциптерди колдонууда, ошондой эле жалпы дидактикалык жана билим берүү принциптерин экологиялык мазмун менен толтурууда жогорулайт.

"Экологиялык маданият" жана “Экологиялык билим берүү” сыяктуу татаал жана жетишсиз изилденген кубулуштун калыптанышы, анын ар тараптуулугунан жана көп өлчөмдүүлүгүнөн улам өтө татаал маселе экендиги биздин изилдөөбүз көрсөттү.

Адабияттар:

1. Аблабекова Ж.К. Башталгыч класстардын окуучуларында алгачкы экологиялык түшүнүктөрдү калыптандыруунун педагогикалык негиздери [Текст]: пед. илим. канд ... дис. автореф.: 13.00.01 / Ж.К. Аблабекова. - Бишкек, 2011. - 21 б.
2. Концепция непрерывного экологического образования Кыргызской Республики / Фонд “Сорос-Кыргызстан”. - Бишкек, 2003. - 60 с.
3. Макашина, Т.Ю. Формирование экологической культуры у учащихся 9-11 классов в процессе обучения (на материале биологических дисциплин): автореф. дис. … канд. пед. наук: 1300.01 / Т.Ю. Макашина. - Коломна, 2004. - 25 с.
4. Усенгазиева Г.С. Основные компоненты экологического образования учащихся в процессах изучения естественнонаучных дисциплин. - Б, Наука и новые технологии, 2010, - №8. - С. 102-106.